

ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΙΑ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΩΝ

1. Το δίκαιο και το άδικο κατά Πλάτωνα: Για να κατανοηθεί η έννοια του εγκλήματος στον Πλάτωνα, πρέπει πρωτίστως να οροθετηθούν και να αποσαφηνιστούν οι αντιλήψεις του για τη δικαιοσύνη και την αδικία, και κατ' επέκταση για το δίκαιο και το άδικο. Τούτο έχει επιχειρηθεί από τον γράφοντα πιο διεξοδικά σε άλλες μελέτες. Δεν θα ήταν ωστόσο άσκοπο να δοθεί, επιγραμματικά, δηλαδή με κάθε δυνατή συντομία, η πεμπτουσία και ο κεντρικός πυρήνας των διαλογισμών του Πλάτωνα.

Κατ' αρχήν ο Αθηναίος φιλόσοφος θεωρεί εσφαλμένο το διαχωρισμό των αδικημάτων σε εκούσια και ακούσια χωρίς άλλους προσδιορισμούς και προϋποθέσεις, όπως είχαν πράξει όλοι οι μέχρι των ημερών του νομοθέτες. Νομίζει επίσης ότι δεν επιτρέπεται να ταυτιστεί η βλάβη και η ωφέλεια με το δίκαιο και το άδικο αντίστοιχα. Διατυπώνει δε τη γενική αρχή, ότι, όταν απλώς δίνει ή αφαιρεί κάποιος κάτι από οιονδήποτε, δεν μπορεί οπωσδήποτε να ονομαστεί δίκαιο ή άδικο. Για να είναι επιτρεπτόν να χαρακτηριστεί μια πράξη δίκαιη ή άδικη, πρέπει να συντρέχουν και άλλες προϋποθέσεις. Οι δύο θεμελιώδεις απ' αυτές είναι ότι ωφέλεια ή η βλάβη πρέπει να γίνεται: 1) κατά τρόπο ορθό και 2) με ήθος και δίκαιο τρόπο¹. Παρατηρούμε ωστόσο προς έκπληξή μας ότι στις υποδείξεις και τις κατευθυντήριες αυτές γραμμές υποδηλώνεται ένας φαύλος κύκλος. Συγκεκριμένα, για να οριστεί το δίκαιο, χρησιμοποιείται πάλι η ίδια έννοια. Υποστηρίζει δηλαδή ότι δίκαιο είναι αυτό που γίνεται με δίκαιο τρόπο. Στην περίπτωση όμως αυτήν η λέξη δίκαιο, στη φράση δίκαιος τρόπος, μπορεί και πρέπει να αντικατασταθεί με ορθό, οπότε το νόημα είναι, ότι το δίκαιο είναι η ωφέλεια που παρέχεται κατά ορθό τρόπο, δεδομένου ότι στον Πλάτωνα εναλλάσσονται οι έννοιες του ορθού και του δικαίου. Υπάρχει για παράδειγμα η φράση, ότι όποιος κολάζει ορθά, κολάζει δίκαια². Αυτό σημαίνει ότι ο ορθός κολασμός είναι δίκαιος, και αντιστρόφως ο δίκαιος κολασμός είναι ορθός. Στην προκειμένη περίπτωση δηλαδή υπάρχει πραγματική ισοδυναμία στους όρους ορθό και δίκαιο. Ύστερα από τις

1. ΠΛΑΤ., Νόμ., © 861e-862c.

2. ΠΛΑΤ., Γοργ., 476d-e.

διευκρινήσεις αυτές λύεται, νομίζω —ή τουλάχιστο μειώνεται— η δημιουργηθείσα απορία.

Προϋπόθεση του δικαίου είναι να γνωρίζει κανείς π.χ. να ωφελεί, όπως και όταν πρέπει (το δέον και τον καιρόν). Η αμάθεια είναι ανασχετικός παράγων για τη διάπραξη του δικαίου. Γι αυτό οι αμαθείς αδικούν πάντοτε χωρίς τη θέλησή τους (ἄκοντες)¹. Αντίθετα, οι επιστήμονες και οι καλοί (ἀγαθοί), εἰς και όταν αδικούν, το κάνουν με τη θέλησή τους (ἐκόντες)².

Ο Πλάτων με σαφήνεια και χωρίς περιστροφές δίνει την έννοια του δικαίου και του άδικου κατά τον ακόλουθο τρόπο. Η τυραννίδα του θυμού και του φόβου, της ηδονής και της λύπης, του φθόνου και της επιθυμίας, που δημιουργείται στην ψυχή μας, ανεξάρτητα από το αν αυτός που διακατέχεται απ' αυτήν βλάπτει ή όχι, ονομάζεται αδικία. Απεναντίας, η γνώμη που έχει κάποιος για το άριστο, αν αυτή επικρατήσει και διακοσμήσει την ψυχή του, ακόμη και στην περίπτωση που σφάλει σε κάποια ενέργεια ο κάτοχός της, ονομάζεται δίκαιο. Η εξαίρεση αυτή, όπως επισημαίνει ο ίδιος ο Πλάτων, βρίσκεται σε αντίθεση προς τη γνώμη των πολλών, σύμφωνα με την οποία το σφάλμα της γνώμης και η αστοχία ονομάζεται ακούσια αδικία³. Παρατηρούμε λοιπόν ότι το καθοριστικό για να χαρακτηριστεί μια πράξη δίκαιη ή άδικη δεν είναι ούτε η βλάβη ούτε το σφάλμα, αλλά η αρμονία ή η υποταγή και η επικράτηση του λογιστικού στα δύο άλλα μέρη της ψυχής. Τούτο δε διότι μπορεί αφενός μεν να αδικεί κάποιος, ακόμα και όταν δεν βλάπτει, ή να δικαιοπραγεί, έστω και αν σφάλει, αρκεί η γνώμη και η έφεση που έχει για το άριστο να διακοσμή την ψυχή του.

Η δικαιοσύνη δηλαδή, η οποία είναι μάλλον μια εσωτερική παρά εξωτερική διεργασία, δημιουργείται κατά τον Πλάτωνα, όταν το λογιστικόν επικρατεί στα άλλα δύο μέρη της ψυχής, που είναι το θυμοειδές και το έπιθυμητικόν. Με τον τρόπο αυτόν ο άνθρωπος δεν πολυπραγμονεί, αλλά είναι σώφρων, φίλος και κυρίαρχος του εαυτού του. Όταν συμβεί αυτό, τα τρία μέρη της ψυχής αποτελούν αρμονία και γίνονται ένα. Οι πράξεις του ατόμου εκείνου, που είναι προικισμένο με τις παραπάνω ιδιότητες, είναι δίκαιες και καλές. Εκείνο, που κάνει δυνατή την παραπάνω έξη και επιστατεί στην εκτέλεση της πράξης, είναι η σοφία, δηλαδή η γνώση. Αντίθετα, αδικία είναι η λύση της ενυπάρχουσας αρμονίας στην ψυχή, με αποτέλεσμα να δημιουργείται *ἀναρμοστία*. Είναι η αμάθεια, η οποία οφείλεται στην ψευδή γνώμη⁴.

Η επιχειρηματολογία αυτή του Πλάτωνα αφήνει ίσως να εννοηθεί ότι δίδεται προτεραιότητα στη δικαιοσύνη και όχι στην αδικία. Τούτο δε διότι,

1. ΠΛΑΤ., *Περί δικαίου* (νοθευόμενος), 375b-d *Τίμ.*, 86d-e, *Νόμ.*, © 86d.

2. *Ιπ.* ελ. 376b.

3. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, © 863e-864a.

4. ΠΛΑΤ., *Πολιτ.*, Δ 443c-444a. *Φαίδ.*, 93e.

αν η πρώτη είναι η συναρμογή και το δέσιμο των τριών μερών της ψυχής, ενώ αδικία είναι η διάλυση αυτών, τότε είναι φανερό, ότι αυτή δεν μπορεί να λάβει χώρα πριν από τη σύνδεση. Άρα, χρονικά και αξιολογικά η αρμονία και κατ' ακολουθία η δικαιοσύνη είναι το πρώτο, ενώ η αναρμοστία, δηλαδή η αδικία, έρχεται δεύτερη. Πρόκειται για παρόμοια διαδικασία με εκείνη της ζωής και του θανάτου, ο οποίος είναι λύση της ψυχής από το σώμα¹. Η ζωή μαζί με όλα τα θετικά, όπως το καλό, το δίκαιο και το αγαθό, έχουν το απόλυτο προβάδισμα. Αυτό άλλωστε μαρτυρείται από το γεγονός, ότι υπάρχουν π.χ. ιδέες για τα παραπάνω μνημονευθέντα. Δεν αναφέρονται ωστόσο τέτοιες για τα αντίστοιχα αρνητικά τους, δηλαδή για το κακό, το άδικο ή το αισχρό. Έτσι στο *Φαίδρο*² για παράδειγμα λέγεται ότι όλα τα πολλαχού διεσπαρμένα συνοψίζονται σε μία ιδέα, η οποία πάλι κατατέμενεται σε πολλά μέρη. Μπορεί όμως εξίσου καλά να υποστηριχθεί ότι η σύνδεση προϋποθέτει τη διάλυση. Δεν μπορεί συνεπώς να χποφανθεί κανείς με βεβαιότητα ότι η σύνθεση και η σύγκριση των πολλών σε ένα ή η διαίρεση και η διάκριση του ενός σε πολλά, κατά το πρότυπο του Ηράκλειτου, έχει αδιαμφισβήτητη προτεραιότητα. Το μόνο βέβαιο είναι ότι οι δύο αυτές πορείες συγκροτούν τη διαλεκτική³.

Με τις διευκρινίσεις αυτές γίνεται νομίζω φανερό, τι είναι έγκλημα, δηλαδή αδίκημα, για το οποίο μας κατηγορούν οι άλλοι ότι διαπράξαμε. Αδίκημα δηλαδή ή δικαιοπράγημα είναι αυτό που γίνεται με τις παραπάνω αρχές. Το στοιχείο της πράξης είναι εκείνο, που μας επιτρέπει να μιλάμε για αδίκημα. Πρινπραχθεί είναι ακόμη άδικο⁴. Το έγκλημα, για το οποίο κατηγορείται κάποιος, πρέπει πρωτίστως να αποδειχθεί κατά την ακροαματική διαδικασία ότι συνιστά όντως αδίκημα⁵. Με βάση τις παραπάνω επισημάνσεις είναι τώρα ευκολότερο να εξεταστούν τα είδη, η λειτουργία και η σκοπιμότητα των ποινών στο πλαίσιο της πλατωνικής φιλοσοφίας. Από τη σχέση του εγκλήματος και της ποινής καθίσταται περισσότερο ορατή η διαπλοκή της ταυτότητας και της ετερότητας με την κοινωνική δικαιοσύνη, η οποία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη βαθύτερη κατανόηση του όλου θέματος. Πρωτίστως όμως πρέπει να εξεταστούν τα είδη των ποινών.

2. *Κόλασις και τιμωρία*: Ας δούμε στη συνέχεια ποια είναι η λειτουργία της ποινής για τα διαπραττόμενα αδικήματα στην πλατωνική φιλοσοφία⁶.

1. ΠΛΑΤ., *Φαίδ.*, 67d.

2. ΠΛΑΤ., *Φαίδρ.*, 265d-e. Πρβλ., ΑΡΙΣΤ., *Πολ.* Γ 11, 1282b13.

3. ΠΛΑΤ., *Παρμ.*, 129b-d *Σοφ.*, 252b, 253d. *Τίμ.*, 68d.

4. ΠΛΑΤ., *Γοργ.*, 525c. ΑΡΙΣΤ., *Ηθ. Νικ.*, Ε7, 1135a 9-13.

5. ΠΛΑΤ., *Απολ.*, 25d.

6. Για το θέμα αυτό μεταξύ άλλων βλέπε: ΧΛ. ΜΠΑΛΛΑ, «Φιλοσοφία της ποιής στους Νόμους του Πλάτωνα. Τα όρια της ιατρικής αναλογίας», στο: *Πλάτων, Α-*

Πριν όμως αντιμετωπισθεί το θέμα αυτό στην ουσία του, επιβάλλεται ίσως να γίνει ο απαιτούμενος διαχωρισμός στα δύο είδη της ποινής κατά την κλασική αρχαιότητα. Αυτά είναι η κόλασις και η τιμωρία. Πρέπει βέβαια να επισημανθεί το γεγονός, ότι ο αναφερθείς διαχωρισμός δεν είναι απαρέγκλιτος και αυστηρός, αφού ενίοτε οι δύο παραπάνω όροι εναλλάσσονται. Επιπλέον πολλές φορές ο κολασμός θεωρείται είδος της τιμωρίας, οπότε οι δύο έννοιες είναι υπάλληλες. Αυτό σημαίνει ότι τιμωρείται κάποιος με το να κολάζεται¹. Πάντως οι ρόλοι των δύο αυτών θεωριών είναι ως επί το πλείστον διακριτοί.

Ο Αριστοτέλης κάνει σαφή διάκριση του σκοπού και της λειτουργίας της τιμωρίας και της κολάσεως, λέγοντας τα εξής: «Ἡ μὲν γὰρ κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν, ἢ δὲ τιμωρία τοῦ ποιούντος, ἵνα πληρωθῆ»². Το νόημα των λόγων του φιλοσόφου είναι, ότι η κόλαση γίνεται εξαιτίας του πάσχοντος· αποβλέπει δηλαδή στον κολαζόμενο, ο οποίος υφίσταται την ποινή λόγω της αδικίας, την οποία διέπραξε. Αντίθετα, η τιμωρία γίνεται χάριν του ποιούντος, δηλαδή αυτού, ο οποίος τιμωρεί εκείνον, από τον οποίον αδικήθηκε. Σκοπός της τιμωρίας είναι να λάβει ηθική και υλική ικανοποίηση αυτός που έπεσε θύμα αδικίας και βλάφτηκε ή ζημιώθηκε κατά οποιονδήποτε τρόπο. Η ερμηνεία αυτή ενισχύεται από τις διασαφήσεις που δίνει σχετικά με το θέμα αυτό ο ίδιος ο Πλάτων, με το να λέγει ότι εκείνος που κολάζει ορθά, και κατά συνέπεια δίκαια, είναι αυτός που ενεργεί δίκαια (ὁ δίκαια ποιῶν). Αντίθετα, εκείνος που κολάζεται ορθά είναι αυτός που πάσχει δίκαια (ὁ δίκαια πάσχων), αφού υφίσταται το είδος αυτό της τιμωρίας, λόγω της αδικίας που προξένησε σε κάποιον άλλο³. Κάθε άνθρωπος πρέπει να φοβάται να επιβάλει -είτε εκών είτε άκων- ψευδή, δηλαδή λανθασμένη τιμωρία. Τούτο δε διότι ο Πλάτων υιοθετεί την άποψη του Ησιόδου, ο οποίος στο έργο του "Έργα και ήμέραι"⁴ υποστηρίζει ότι η Δίκη, τουτέστι η δικαιοσύνη, είναι κόρη της Αΐδοϋς, (δηλαδή της ντροπής) και της κοσμιότητας. Τόσο όμως η Δίκη όσο και η Αΐδώς ως προσωποποιημένες οντότητες αισθάνονται εκ φύσεως οργή και μίσος για το ψεύδος. Με βάση τα παραπάνω καταλήγει στο συ-

φιέρωμα στον Δ.Ζ. Ανδριόπουλο, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2002, σσ. 471-487. M. MACKENZIE, *Plato on Punishment*, Berkley-London 1981. T. J. SAUNDERS, *Plato's Penal Code, Tradition, Controversy and Reform in Greek Penology*, Oxford 1991. V. HUNTER, "Policing Athens", στο: *Social Control in the Attic Lawsuits*, 420-320 B.C., Princeton 1994. D. ALLEN, *The Wound of Prometheus, The Politics of Punishing in Democratic Athens*, Princeton, N. J. 2000.

1. ΠΛΑΤ., *Πρωτ.*, 324a-b.

2. ΑΡΙΣΤ., *Ρητ.*, Α 10, 1369b 10-14. *Ηθ. Νικ.*, Δ 5, 1126a 20-28. Κ9, 1180a 9. Γ5, 1113b 23.

3. ΠΛΑΤ., *Γοργ.*, 476d-e. Πρβλ. Γ. Ξ. ΣΑΝΤΑΣ, *Σωκράτης, Φιλοσοφία στους πρώιμους διαλόγους του Πλάτωνα*. Μετ. Δ. Βούβαλη. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997 (πρωτότυπο: *Socrates, Philosophy in Plato's Early Dialogues*, Routledge, 1979), σσ. 479 κ.εξ.

4. ΗΣΙΟΔΟΣ, "Έργα και ήμέραι, στ. 254 κ.εξ.

μπέρασμα, ότι πρέπει να προσέχουμε πάρα πολύ και να κατεχόμαστε από δέος μήπως αστοχήσουμε κατά την απονομή του δικαίου¹. Τούτο δε διότι η μεν αδικία προξενεί μίσση, μάχες και αθλιότητα, η δε δικαιοσύνη ομόνοια, φιλία και ευδαιμονία². Η κόλαση όμως και η τιμωρία πρέπει να επιβάλλονται στον κακό και όχι στο δυστυχή, διότι ο δεύτερος δεν έχει να ωφεληθεί σε τίποτε, έστω και αν η επιβαλλόμενη τιμωρία είναι δίκαιη³. Αυτό φαίνεται να προκύπτει από την παραδοχή, ότι η δυστυχία είναι η έσχατη αθλιότητα, στην οποία μπορεί να περιέλθει ο άνθρωπος. Έτσι για τον δυστυχημένο δεν μπορεί να υπάρξει μεγαλύτερη τιμωρία από την κατάσταση, στην οποία ήδη βρίσκεται. Ούτε ο θάνατος μπορεί να θεωρηθεί μεγαλύτερο κακό από τη δυστυχία, επειδή αυτός, όπως θα δούμε και παρακάτω, είναι ελάχιστο κακό⁴.

Παρατηρεί ωστόσο ότι το ποιούν και το πάσχον, δηλαδή αυτό που ενεργεί και αυτό που δέχεται την ενέργεια, δεν είναι εντελώς ξεχωριστές οντότητες. Δεν υπάρχει συνεπώς κανένα απ' αυτά τα δύο ως αυτό καθαυτό, αλλά συγχωνεύονται μεταξύ τους⁵. Ποιο είναι άραγε το νόημα των λόγων αυτών του Πλάτωνα; Θέλει μήπως να πει ότι ο ποιών, δηλαδή αυτός που τιμωρεί, επειδή αδικήθηκε, σε τελευταία ανάλυση είναι και πάσχων; Είναι εύκολο να υποθέσουμε από την προσωπική μας τουλάχιστον εμπειρία ότι και αυτός που τιμωρεί δεν είναι συνήθως ανάλγητος κατά την εκτέλεση της ποινής, αλλά υποφέρει ψυχικά, αν βέβαια αποβλέπει στη βελτίωση εκείνου, τον οποίο τιμωρεί. Η ψυχική ταραχή, ο πόνος και η θλίψη που νιώθουν οι διδάσκοντες, όταν επιβάλλουν ποινές στους μαθητές τους κατά την ώρα της διδασκαλίας, είναι αψευδείς μαρτυρίες, που συνηγορούν στην υποστήριξη και εδραίωση της παραπάνω θέσης.

3. Ο διδακτικός και παιδευτικός χαρακτήρας των ποινών: Ο Πλάτων θεωρεί απαραίτητο να δώσει μια τεκμηρίωση του σκοπού και της λειτουργίας της τιμωρίας. Κατά την άποψή του, όταν κάποιος αδικήσει - πολύ ή λίγο αυτό δεν έχει ιδιαίτερη σημασία -, τότε έργο των καλλίστων νόμων είναι να διδάξει και να εξαναγκάσει τον αδικήσαντα να μην αδικήσει εκ νέου στο μέλλον εκούσια, ή, αν αυτό αποδειχθεί ακατόρθωτο, να ελαττώσει δραστικά το μέγεθος της αδικίας, αφού αποκατασταθεί η προξενηθείσα βλάβη, στο βαθμό βέβαια που αυτό είναι δυνατόν. Τούτο μπορεί να επιτευχθεί με έργα ή λόγια, με χαρές ή λύπες, με παροχή τιμών ή επιβολή επιπλήξεων, με χρηματικά πρόστιμα ή δώρα και γενικά με οποιοδήποτε τρόπο μπο-

1. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, 1B 943d-e.

2. ΠΛΑΤ., *Πολιτ.*, A 351d.

3. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, 1B 944d.

4. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, © 854e.

5. ΠΛΑΤ., *Θεαίτ.*, 182a-b.

ρεί κάποιος να μισήσει την αδικία και να αγαπήσει - ή τουλάχιστον να μην μισήσει - τη φύση του δικαίου. Ο κανόνας αυτός αφορά τα ιάσιμα αδικήματα, αυτά δηλαδή που μπορούν να γιατρευτούν, ώστε ο αδικήσας να εξιλεωθεί και να γίνει καλύτερος. Υπάρχουν όμως και ανίατα αδικήματα, αυτά δηλαδή που δεν γιατρεύονται, επειδή ο κακούργος είναι για σοβαρά αδικήματα αμετανόητος και αμεταμέλητος. Στην περίπτωση αυτήν, που ο κακούργος δεν μπορεί να γίνει καλύτερος, ο νομοθέτης οφείλει να θεσπίσει την ποινή του θανάτου, αφού με τον τρόπο αυτόν οι άλλοι πολίτες θα έχουν διπλή ωφέλεια: 1) οι τιμωρούμενοι με την ποινή του θανάτου θα αποτελέσουν παράδειγμα προς τους άλλους πολίτες, ώστε να μην υποπέσουν και αυτοί στο ίδιο ή σε παρόμοιο παράπτωμα, και 2) οι θανατούμενοι θα αφήσουν την πατρίδα έρημη από κακούς ανθρώπους¹.

Για τον Πλάτωνα δεν έχει ιδιαίτερη σημασία, αν τα διαπραχθέντα αδικήματα, εγκλήματα ή κακούργηματα είναι μικρά ή μεγάλα, αφού ο νόμος πρέπει να είναι ενιαίος και όχι διαφορετικός. Η υλική ζημιά πρέπει να αποκαθίσταται εντελώς, ενώ στην περίπτωση που το κλαπέν αφορά το δημόσιο, αυτό θα αποδίδεται στο διπλάσιο, αν βέβαια ο καταδικασθείς διαθέτει περιουσία, πέραν από την χορηγηθείσα σ' αυτόν από το κράτος, δηλαδή τον κλήρον. Μπορεί ωστόσο να μην εκτείσει την ποινή του, σε περίπτωση που του την χαρίσει αυτός που τον καταδίκασε². Το ότι οι νόμοι είναι ενιαίοι για μικρά και μεγάλα αδικήματα δεν σημαίνει ότι οι επιβαλλόμενες ποινές θα είναι ακριβώς οι ίδιες. Ο νομοθέτης οφείλει να στοχάζεται την παντελή αποκατάσταση της αξίας της προξενηθείσας βλάβης καθώς και το μέγεθος της επίπληξης (τῆς κολάσεως). Αν το άτομο διέπραξε κακούργημα, επειδή παρασύρθηκε λόγω του νεαρού της ηλικίας από τη βλακεία (ἄνοια) κάποιου άλλου, τότε η ποινή θα είναι ελαφρότερη. Αν όμως τέλεσε αδικήμα από δική του ανοησία ή από ακράτεια ηδονής ή λύπης, επιθυμίας ή φθόνου ή από αγιάτρευτο θυμό, τότε η ποινή θα είναι βαρύτερη³.

4. *Ο σωφρονισμός ως βασική αρχή της τιμωρίας*: Η αρχή που διέπει γενικά το καθεστώς των τιμωριών είναι, ότι πρέπει αφενός μεν αυτές να είναι ανάλογες προς το μέγεθος της ζημίας, μέχρις ότου αυτή αποκατασταθεί πλήρως, αφετέρου δε αυτός που αδίκησε να ιαθεί, δηλαδή να απαλλαγεί από το βάρος της αδικίας και της πονηρίας, με το να τιμωρηθεί. Εδώ δηλαδή τίθενται όρια αναφορικά με το ύψος των επιβλητέων ποινών. Αυτό σημαίνει ότι οι ίδιες πρέπει μεν να είναι αντίστοιχες προς την εκάστοτε προξενούμε-

1. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, © 862c-e. *ΙΑ* 933e-934b. *Γοργ.*, 525a-526e. *Πολιτ.*, *Ι* 614b-621d. *Φαιδ.*, 112a-115b. *Πρωτ.*, 324a-b.

2. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, © 857a3, 862d 1, *ΙΑ* 914b 2.

3. *Αυτόθι*, *ΙΑ* 933e-934b.

νη βλάβη. Η αναλογία όμως αυτή δεν μπορεί να εκτείνεται επ' άβριστον, αφού κατ' ανάγκη προσκρούει σε έσχατα όρια, τα οποία οφείλονται στην πλημμελή παιδευση και ελλιπή μάθηση του αμαρτάνοντος. Με την τιμωρία δηλαδή ο εγκληματίας πρέπει να μάθει να φιλοσοφεί, αφού εκπαιδευτεί, ώστε να σωφρονιστεί. Κορύφωμα της παιδείας είναι κατά τον Πλάτωνα να καταστεί ο καθένας άξιος να επιθυμήσει, να αγαπήσει και να ενστερνιστεί την ιδέα να γίνει τέλειος πολίτης. Αυτό έγκειται στο να μάθει να άρχει και να άρχεται με δικαιοσύνη. Κάθε άλλη παιδεία, η οποία αποσκοπεί σε χρήματα, ισχύν ή οτιδήποτε άλλο χωρίς σωφροσύνη και δικαιοσύνη, την θεωρεί βάνυση, ανελεύθερη και ανάξια να φέρει το όνομα αυτό¹. Ο Πλάτων παραλληλίζει το έργο του νομοθέτη προς εκείνο του ιατρού, ο οποίος οφείλει να χρησιμοποιεί την επιστήμη όχι άνευ λόγου, δηλαδή όχι εμπειρικά, αλλά -όπως ο φιλόσοφος- οφείλει να διαλέγεται, να ανευρενά τις αιτίες και να πείθει τον ασθενή. Απώτερος σκοπός του ιατρού δεν είναι μόνον να θεραπεύσει τον άρρωστο, αλλά πολύ περισσότερο να του δώσει τις γενικές αρχές της ιατρικής επιστήμης, ώστε να ζει υγιεινή ζωή, με το να καταστεί ικανός να αντιμετωπίζει προληπτικά τουλάχιστον παρόμοιες περιπτώσεις, διότι ο άρρωστος δεν χρειάζεται μόνο να γίνει υγιής, αλλά και να γνωρίζει βασικά πράγματα, πώς μπορεί να διατηρήσει την υγεία του². Ο νομοθέτης κατά τη σύνταξη των νόμων γενικά δεν επιτρέπεται να ενεργεί με προχειρότητα και βιασύνη, δηλαδή υπό την πίεση του χρόνου. Αντίθετα, κάθε φορά πρέπει να μπορεί να διακρίνει και να νομοθετεί με άνεση και ελευθερία το βέλτιστον και το άναγκαιότατον³.

Η τιμωρία πρέπει να γίνεται κατά τρόπο ορθό, ώστε να οδηγεί στο σωφρονισμό του πταίσαντος⁴. Απαραίτητη προϋπόθεση προς επίτευξη της ορθής τιμωρίας είναι να συμφιλιωθεί κανείς με την ιδέα, πως ό,τι έγινε δεν μπορεί να θεωρηθεί αγένητο⁵. Στην περίπτωση όμως, που δεν κατανοήσει κάποιος την αλήθεια της πρότασης αυτής, τότε η επιβολή της τιμωρίας λαμβάνει χώρα άνευ λόγου, δηλαδή αλόγιστα, όπως ακριβώς κάνει ένα θηρίο. Ο τρόπος αυτός χρήσης της τιμωρίας δεν θεωρείται κατά τον Πλάτωνα ορθός, επειδή αυτή πρέπει να αποβλέπει στο μέλλον και όχι στο παρελθόν. Αυτό όμως δεν πρέπει να μας οδηγήσει στο να πιστεύουμε - όπως έκαναν οι σοφιστές - ότι η αρετή είναι παιδευτή και διδακτή⁶. Οι ιδέες αυτές του Πλά-

1. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, Α 643e-644a.

2. *Αυτόθι.*, Θ 857 d-e.

3. *Αυτόθι.*, Θ 858 a-b.

4. ΠΛΑΤ., *Γοργ.*, 525b, 476a,d,e.

5. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, ΙΑ 934a. *Πρωτ.*, 324b. Βλέπε και ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ, *Επικούρου προσφώνησις*, 55.

6. ΠΛΑΤ., *Πρωτ.*, 324a-c.

τωνά βρήκαν εύκολα απήχηση και έγιναν ευρέως αποδεκτές στο Βυζαντινό δίκαιο. Τις βρίσκουμε π.χ. στον Επίσκοπο Καισαρείας Βασίλειο, έγκριτο νομικό¹. Αποτέλεσαν επίσης τον πυρήνα της κεντρικής ιδέας του έργου του Φ. Ντοστογιέφσκη, *Έγκλημα και τιμωρία*, που δικαιολογημένα θεωρείται ένα από τα κορυφαία δημιουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Με βάση το σκεπτικό αυτό οι σοφιστές υπέβαλλαν σε ζυλοδαρμούς, απειλές, μαστιγώματα και βασανισμούς εκείνους που δεν πείθονταν με το καλό². Αντίθετα, για τον Πλάτωνα οι απειλές, οι πληγές και οι θάνατοι δεν είναι οι καταλληλότεροι τρόποι για τη θεραπεία και αποτροπή του κακού, διότι είναι δυνατόν να μην υποστεί κανείς τίποτε απ' αυτά, παράλο που αδικεί. Το προσφορότερο και καλύτερο μέσο είναι εκείνο, από το οποίο δεν μπορεί κανείς να ξεφύγει, όταν αδικεί, δηλαδή το να είναι άθλιος λόγω ηλιθιότητας και έσχατης άνοιας. Αυτοί θα συναναστρέφονται τους κακούς ανθρώπους. Όταν μάλιστα πεθάνουν, δεν θα γίνουν δεκτοί σε τόπο καθαρό από κακά³.

Σκοπός της δίκης -και κατ' επέκταση της τιμωρίας- είναι το άτομο, που υπέπεσε σε αδίκημα, να γίνει καλύτερο δια του σωφρονισμού. Η τιμωρία δηλαδή έχει σκοπό να σωφρονίσει τον κακούργο, ώστε να γίνει καλύτερος ή λιγότερο μοχθηρός⁴. Όταν σωφρονίζεται κάποιος, γίνεται καλύτερος και επομένως δικαιοότερος. Γι' αυτό εὐδαιμονέστατον θεωρεί εκείνον, που δεν έχει κάμει καθόλου αδικία. Ευδαίμων σε δεύτερη μοίρα είναι εκείνος, που αδικεί, αλλά απαλλάσσεται από την αδικία, με το να τιμωρείται⁵. Τούτο δε διότι με τον τρόπο αυτόν συνειδητοποιεί αφενός μεν την ανάγκη να είναι εγκρατής, αφετέρου δε τη γνώση της άγνοιάς του, με αποτέλεσμα να ανοίξει ο δρόμος προς τη μάθηση. Ο σωφρονισμός δηλαδή επιτυγχάνεται με την εγκράτεια και τη γνώση, δεδομένου ότι δύο πράγματα είναι κατά τον Πλάτωνα εκείνα, τα οποία διαταράσσουν τη σωφροσύνη: η ακράτεια και η αμάθεια ή και τα δυο μαζί⁶. Η αμάθεια είναι το ένα είδος της άνοιας. Το άλλο είναι η μανία⁷. Με την τιμωρία απαλλάσσεται από την κακία ο αδικήσας⁸. Γι' αυτό το να αδικεί κάποιος θεωρείται πολύ μεγάλο κακό. Ακόμη όμως μεγα-

1. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Επιστολή, αριθ. 112 προς Ανδρόνικον*, Κεφ. 3 (έκδ. Υ. Courtonne, τόμ., 2, Παρίσι 1961, σ. 15, 1-5. Βλέπε και ΣΠ. Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Οι ποινές στο Βυζαντινό δίκαιο», στο: *Έγκλημα και τιμωρία στο Βυζάντιο*, εκδ. Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα 1997, σσ. 13-65.

2. ΠΛΑΤ., *Πρωτ.*, 325d-e.

3. ΠΛΑΤ., *Θεαίτ.*, 176d-177a.

4. ΠΛΑΤ., *Νόμ.* Θ 854d, Ι 908a, 909a-c. ΙΑ 934a-b.

5. ΠΛΑΤ., *Γοργ.*, 478d-e.

6. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, Ε 734b.

7. ΠΛΑΤ., *Τίμ.*, 86b. *Νόμ.*, Γ 688e.

8. ΠΛΑΤ., *Γοργ.*, 477a.

λύτερο είναι όταν αδικεί, χωρίς να τιμωρείται¹, επειδή με την τιμωρία ο άνθρωπος γίνεται καλύτερος², ενώ χωρίς αυτήν είτε παραμένει ο ίδιος είτε γίνεται ακόμη χειρότερος.

5. *Μέγιστα αδικήματα*: Μέγιστο κακούργημα κατά τον Πλάτωνα είναι να γίνεται κανείς όμοιος με κακούς ανθρώπους, διότι όταν συναναστρέφεται τέτοια πρόσωπα, τότε κατ' ανάγκη θα λέγει και θα πράττει όμοια με εκείνους. Αυτό όμως θεωρείται άδικη τιμωρία και δεν είναι αποτέλεσμα δικαιοσύνης, η οποία θεωρείται ωραίο (καλόν) πράγμα. Ο Πλάτων υποστηρίζει ότι είτε τύχει κανείς αυτής της τιμωρίας είτε όχι, θα είναι άθλιος, διότι, αν δεν τιμωρηθεί, τότε δεν εξαγνίζεται, αφού δεν απαλλάσσεται από την αδικία. Όταν πάλι τύχει της τιμωρίας αυτής, θα χαθεί για να σωθούν άλλοι, αφού θα χρησιμεύσει ως παράδειγμα γι' αυτούς³. Βασική αρχή, για να κατανοήσουμε το σκεπτικό του Πλάτωνα για την τιμωρία, είναι ότι η αρετή δεν είναι διδακτή⁴, όπως πίστευαν οι σοφιστές. Το παράδοξο για το διδακτό της αρετής, που εμφανίζεται στο τέλος του *Πρωταγόρα*⁵ (ότι δηλαδή, ο μιν Σωκράτης προσπαθεί από τη μια μεριά να αποδείξει ότι η αρετή είναι επιστήμη, από την άλλη υποστηρίζει ότι δεν είναι διδακτή, ενώ θα έπρεπε να είναι διδακτή, αν ήταν επιστήμη, όπως ο ίδιος δηλώνει και στον *Μένωνα*⁶, ο δε Πρωταγόρας, ενώ δέχεται ότι η αρετή δεν είναι επιστήμη, εντούτοις προσπαθεί να αποδείξει ότι είναι διδακτή, πράγμα ανακόλουθο), προκύπτει από το ότι εννοείται ότι η αρετή υπό διαφορετική άποψη κάθε φορά είναι και δεν είναι επιστήμη. Ως μέρος είναι επιστήμη, αφού σ' αυτή εμπεριέχεται η φρόνηση, ενώ ως όλον δεν είναι, συνεπώς ούτε ταυτόν ούτε ἕτερον.

Εκτός από την άδικη αυτή τιμωρία, στην οποία υποπίπτει κάποιος, δηλαδή το να συναναστρέφεται κακούς ανθρώπους, υπάρχουν και άλλα μέγιστα αδικήματα, στα οποία μπορεί να υποπέσει. Ποια είναι όμως αυτά; Πρόκειται για τα αδικήματα εις βάρος των θεών, της πατρίδας και των γονέων, τα οποία είναι αποτέλεσμα κακής παιδείας και ανατροφής, που έλαβε ο αδικήσας από την παιδική ηλικία. Η αρμόζουσα τιμωρία γι' αυτά είναι ο θάνατος, ο οποίος είναι ελάχιστο κακό. Αυτός θα γίνει αιτία να παραδειγματιστούν οι άλλοι, ώστε να είναι διστακτικοί στο να υποπέσουν στο ίδιο παράπτωμα⁷. Το αδικήμα προς την πατρίδα λαμβάνει δύο μορφές: 1) ή να την

1. *Αυτόθι*, 509b.

2. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, IB 944b.

3. *Αυτόθι*, E 728c.

4. ΠΛΑΤ., *Μέν.*, 99e-100a. Βλέπε και Γ. ΚΟΥΜΑΚΗΣ, *Σύγχρονα προβλήματα και παιδεία*, Εκδ. Πατάκη. Αθήνα 2002, Β' εκδ. σσ. 96-112.

5. ΠΛΑΤ., *Πρωτ.*, 361a κ.εξ.

6. ΠΛΑΤ., *Μέν.*, 86c.

7. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, Θ 854e, 860b. *Κρίτ.*, 51b-c. Βλέπε και ΑΝΤΙΦΩΝ, *Περί του*

προδώσει κάποιος καθ' οιονδήποτε τρόπο, ή 2) να καταλύσει το νόμιμο καθεστώς με βία και αδικία¹. Ο Πλάτων πιστεύει ωστόσο ότι το έσχατον μέσον αποτροπής του κακού δεν είναι ο θάνατος, αλλά οι πόνοι και οι οδύνες που δοκιμάζει κάποιος, όταν είναι έγκλειστος στο δεσμωτήριο, πράγμα που είναι κάτι ανάλογο προς την κόλαση της μεταθανάτιας ζωής. Και σ' αυτήν όμως ακόμη την περίπτωση, που μετέρχεται κανείς τα έσχατα μέσα δοκιμασίας, αυτά δεν ωφελούν, αφού δεν είναι ισχυρά αποτρεπτικά μέσα του κακού στις διεφθαρμένες ψυχές, που διαπράττουν τέτοιου είδους ανοσιουργήματα. Διαφορετικά, δεν θα υπήρχαν μητροκτόνοι, πατροκτόνοι ή παιδοκτόνοι. Για το είδος αυτό των ανθρώπων ο νομοθέτης δεν νομοθετεί ευχάριστα, αλλά εξ ανάγκης, και θα ευχόταν να μην ερχόταν ποτέ η στιγμή, που να χρειαστεί να εφαρμοστούν και να τεθούν σε ισχύ τέτοιοι νόμοι. Οι άνθρωποι αυτοί, επειδή δεν έχουν τύχει παιδείας, νομίζουν πως ξέρουν πολλά, στην πραγματικότητα όμως δεν γνωρίζουν τίποτε. Αντίθετα οι νόμοι, που αφορούν τους χρηστούς ανθρώπους, τίθενται χάριν διδαχής, ώστε να εξευρεθούν τρόποι, για να συναναστρέφονται και να συνοικούν με φιλοφροσύνη².

Είδη της τιμωρίας είναι ο θάνατος, οι πληγές, η φυλακή, οι απειλές, τα μαστιγώματα, οι ονειδισμοί, η ορθοστασία, η εξορία, οι δημεύσεις περιουσίας, οι νουθετήσεις κ.ά³. Ειδικά ο θάνατος δεν θεωρείται μεγάλο, αλλά αντίθετα ελάχιστο κακό⁴. Δεν λογαριάζεται μάλιστα καθόλου βέβαιο, ότι ο θάνατος είναι κακό, αφού μπορεί να είναι και καλό. Είναι δε δυσκολότερο να αποφύγει κανείς την πονηρία και την αδικία παρά τον θάνατο, διότι αυτές τρέχουν γρηγορότερα από αυτόν⁵. Το να φοβάται κάποιος τον θάνατο μοιάζει με το να παριστάνει το σοφό, χωρίς στην πραγματικότητα να είναι⁶. Ωστόσο, παρόλο που ο θάνατος δεν θεωρείται κακό, αποβαίνει η αιτία, ώστε να διερωτηθεί, αν η δικαιοσύνη και το δίκαιο είναι πάντοτε καλά και ωραία, όπως πίστευε αρχικά.

Ποιο είναι όμως το μεγαλύτερο κακό για τον άνθρωπο; Αυτό δεν μπορεί να είναι άλλο από το αντίθετο της πρότασης εκείνης, η οποία ανέδειξε τον Σωκράτη ως τον σοφότερο άνθρωπο της πόλης των Αθηνών. Έλεγε συγκεκριμένα ότι όπως δεν ξέρει, έτσι δεν νομίζει ότι ξέρει, ενώ οι άλλοι, παρόλο που δεν ήξεραν τίποτε, νόμιζαν ότι ήξεραν τα πάντα. Το μεγαλύτε-

Ηρώδου φόνου, στο: *Greek Orators*, I Trans. By M. Edwards and S. Usher. Aris and Phillips Publishers. 1985, σ. 10.

1. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, © 856e-857a, 860b. I 884a-885a. *Γοργ.*, 473c-e.

2. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, © 880d-881b.

3. *Αυτόθι*, H 838c, © 854e, 879e, 881d. I 890c, 908e.

4. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, © 854e.

5. ΠΛΑΤ., *Απολ.*, 39a-40e.

6. *Αυτόθι*, 29a-b.

ρο κακό λοιπόν για τον Πλάτωνα είναι τούτο, όταν κάνει κάποιος κάτι με μεγάλη σφοδρότητα - ανεξάρτητα αν αυτό είναι καλό ή κακό, όπως π.χ. το να χαιρέται ή να λυπάται έντονα - και νομίζει ταυτόχρονα ότι αυτό είναι έναοργέστατον και ἀληθέστατον, χωρίς στην πραγματικότητα να είναι τέτοιο¹. Μέγιστο κακό δηλαδή είναι αυτό που γίνεται αφενός μεν χωρίς την επίγνωση της άγνοιάς του, αφετέρου δε με μεγάλη δύναμη². Πρόκειται δηλαδή για εκείνα τα κακά, και κατά συνέπεια τα αδικήματα, που γίνονται από ἀμάθεια³, η οποία θεωρείται μέγιστο κακό και το πιο άσχημο πράγμα⁴. Με τις ενέργειές του ο καθένας ουσιαστικά επιλέγει το παράδειγμα του βίου που θα ακολουθήσει. Συνεπώς, εκείνοι που προτιμούν τη ζωή του άθλιου, χωρίς να αντιλαμβάνονται το μέγεθος του κακού που επιτελούν, διαπράττουν το μέγιστο αδικήμα⁵. Μια διαβάθμιση των αδικημάτων επιχειρεί ο Αριστοτέλης στη *Ρητορική* του⁶. Κατ' αυτόν το μέγεθος του αδικήματος συναρτάται βασικά με τη βαρύτητα είτε της αδικίας είτε της βλάβης.

6. Το δίκαιο και το ωραίο (καλόν): Κατά τον Πλάτωνα η δικαιοσύνη και το δίκαιο είναι ωραία πράγματα (καλά)⁷. Το ωραίο (καλόν) είναι αντίθετο προς το άσχημο, δηλαδή το αἰσχροῦ⁸ και το ἀναγκαῖον⁹, συνεπώς το κάλλιστον είναι ενάντιο προς το αἴσχιστον¹⁰. Όχι μόνον η δικαιοσύνη αλλά και τα άλλα μέρη της αρετής είναι ωραία πράγματα, όπως η σωφροσύνη¹². Κατά συνέπεια, αφού τα μέρη της αρετής είναι ωραία, θα είναι και όλη η αρετή ωραία¹². Ετυμολογικά ο Πλάτων ανάγει το καλόν στη διάνοια και τη γνώση, ενώ το αισχροῦ, σ' αυτό που εμποδίζει τη ροή και την κίνηση¹³. Το ωραίο (καλόν) δημιουργεί τη χαρά, που τείνει προς το βέλτιστον, την ωφέλεια ή και τα δύο μαζί¹⁴. Το καλόν είναι και ἀγαθόν, δηλαδή το ωραίο είναι

1. ΠΛΑΤ., *Φαίδ.*, 83c.

2. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, Θ 863b-864d. *Σοφ.*, 229b-d.

3. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, Ε 731d-732a.

4. ΠΛΑΤ., *Τίμ.*, 88b. *Ιππ.* ελ. 296a.

5. ΠΛΑΤ., *Θεαίτ.*, 176e-177a. Πρβλ. και *Νόμ.*, Ε 728b. *Φίληβ.*, 22a-b. *Πολιτ.*, Ι 618a.

6. ΑΡΙΣΤ., *Ρητ.*, Α 14, 1374b 24-1375a 21.

7. ΠΛΑΤ., *Γοργ.*, 476e. *Πολιτ.*, Β 364a *Νόμ.*, Ε 728c, Θ 859d.

8. ΠΛΑΤ., *Πρωτ.*, 332c.

9. ΠΛΑΤ., *Πολιτ.*, Ζ 540b.

10. ΠΛΑΤ., *Κρατ.*, 435c-d.

11. ΠΛΑΤ., *Χαρμ.*, 159d. Βλέπε και Η. HERTER, *Selbsterkenntnis der Sophrosyne. Zu Platons Charmides*, στο: *Kleine Schriften*, εκδ. υπό Ε. Vogt. W. Fink Verlag, München 1975, σσ. 305-315.

12. ΠΛΑΤ., *Πρωτ.*, 349e.

13. ΠΛΑΤ., *Κρατ.*, 416a-d.

14. ΠΛΑΤ., *Γοργ.*, 474e, 464e-465a.

και καλό¹. Σε τελευταία ανάλυση βέβαια κατά την αντίληψη του Πλάτωνα δεν υπάρχουν αυτά καθαυτά καλά, αλλά ο τρόπος, με τον οποίο περατώνεται κάτι είναι καθοριστικός, για να ονομαστεί καλό ή κακό. Αν δηλαδή πράττεται κάτι καλά και ορθά, γίνεται καλό, ενώ σε αντίθετη περίπτωση αποβαίνει κακό². Αυτό σημαίνει ότι το ωραίο (καλόν) δεν είναι πάντοτε αληθές. Αντίθετα η αλήθεια είναι πάντα ωραίο και μόνιμο πράγμα. (Νόμ., Β 663e). Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η ιδέα του αγαθού σύγκειται από τρία στοιχεία, που είναι: το κάλλος, η αλήθεια και η μετριότητα (Φίληβ., 64e-65b). Κατά ορθό και καλό τρόπο ενεργεί ο άνθρωπος, που είναι προικισμένος με χρηστά ήθη, ενώ άσχημα αντιδρά ο κακός και ο πονηρός³. Η διευκρίνιση αυτή από τον Πλάτωνα είναι αναγκαία προς αποφυγή σύγχυσης, αφού είναι δυνατόν το ίδιο πράγμα να θεωρηθεί από άλλους ωραίο και από άλλους άσχημο. Υποστηρίζει λοιπόν ότι η αμόρφωτη μάζα των ανθρώπων και οι σοφιστές - οι οποίοι διατείνονται πως είναι σοφοί, χωρίς στην πραγματικότητα να ξέρουν τίποτε - αποκαλούν κάτι ωραίο ή άσχημο, χωρίς να γνωρίζουν την ουσία του πράγματος, με αποτέλεσμα να γίνονται καταγέλαστοι, όταν προσπαθούν να δώσουν λόγο, δηλαδή να τεκμηριώσουν την άποψή τους⁴. Σε τελευταία ανάλυση, αυτό που καθορίζει την έκβαση και επομένως την ποιότητα της πράξης, ώστε η ίδια να μπορεί να ονομαστεί δίκαιη ή άδικη, είναι ο τρόπος ενέργειας, δηλαδή το ήθος και ο δίκαιος τρόπος⁵.

Όταν ο Πλάτων αναλογιζόταν τις ποινές που νομοθέτησε για μεγάλα αδικήματα, όπως π.χ. για τον ιερόσυλο, ή τον ανατροπέα μιας ευνομούμενης πολιτείας (για τους οποίους είχε θεσπίσει την ποινή του θανάτου), και ενώ είχε σκοπό να συνεχίσει κατά τον ίδιο περίπου τρόπο, σταμάτησε, αφού του έλλειψε η δύναμη να προχωρήσει. Παρατήρησε δηλαδή ότι, ενώ οι ποινές του θανάτου, που είχε θεσμοθετήσει, ήταν δικαιοτάτες, εντούτοις από την άλλη μεριά ήταν το πιο άσχημο πράγμα (αΐσχιστον) να αφαιρείται με τη βία η ζωή. Επεσήμανε επίσης ότι η γνώμη αυτή ήταν πεποίθηση των πολλών ανθρώπων⁶, την οποία όμως ούτε πολέμησε ούτε ανασκεύασε, αλλά μάλλον συμμερίστηκε, αφού δέχτηκε σιωπηρά την αλήθεια της άποψης αυτής.

1. ΠΛΑΤ., *Πρωτ.*, 359e-360b.

2. ΠΛΑΤ., *Συμπ.*, 180e-181a. *Ευθύδ.*, 281d. *Πολιτ.*, ΣΤ 491c-e *Νομ.*, Β 661e. Ε 728d-e.

3. *Αυτόθι*, 183c-e.

4. ΠΛΑΤ., *Πολιτ.*, ΣΤ 492c, 493a-e.

5. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, Θ 862b. ΑΡΙΣΤ., *Ηθ. Νικ.*, Ε9, 1137a 8-17. Ζ 12, 1144a 18-20.

6. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, Θ 859e-860c.

Ήδη στον *Γοργία*¹ είχε πει ότι, αυτός που δίκαια φονεύει κάποιον, δεν είναι άξιος να τον ζηλεύει κανείς (ού ζηλωτός). Αυτό σημαίνει ότι στη σκέψη του Πλάτωνα η ποινή του θανάτου δεν έχει θέση: διαφορετικά τα δίκαια δεν θα ήταν πάντα ωραία, αλλά θα υπήρχαν και περιπτώσεις, στις οποίες θα ήταν άσχημα. Αφού όμως την δέχεται, τότε τα δίκαια και τα ωραία άλλοτε ταυτίζονται και άλλοτε είναι αντίθετα μεταξύ τους.

Ο Πλάτων διατυπώνει τη γενική αρχή, ότι είναι δύσκολο πράγμα να νομοθετήσει κάποιος με ακρίβεια, διότι συμβαίνει ενίοτε αυτό, που από το νόμο τάσσεται αγριότερο και ειδικότερο έγκλημα, να διαπράττεται τελικά κατά ημερότερο τρόπο, και τανάπαλιν. Ως επί το πλείστον όμως τα πράγματα συμβαίνουν έτσι όπως προβλέπονται από το νόμο². Εκδηλώνει επίσης έντονα το δισταγμό και αποτροπιασμό του, όταν πρόκειται να θεσμοθετήσει την ποινή του θανάτου σε φόνους συγγενών. Ας σημειωθεί δε ότι η ποινή αυτή σε τέτοιες περιπτώσεις υπήρχε στην ελληνική παράδοση και έβγαινε ως επιταγή από τα χείλη παλαιών ιερέων. Έτσι ο Πλάτων διαγράφει τη μεγάλη ψυχική δυσκολία και ταραχή, στην οποία βρίσκεται ο νομοθέτης, όταν προσπαθεί να αντιμετωπίσει νομοθετικά τέτοια περιστατικά. Λέγει λοιπόν ότι δεν είναι καθόλου προσφιλές, αλλ' απεναντίας φοβερό, όταν πρόκειται να επιβληθεί θεσμικά η ποινή του θανάτου. Θεωρεί ωστόσο αδύνατον να μην νομοθετήσει κανείς διόλου τα αδικήματα αυτά, τα οποία αποκαλεί *άνοσιώτατα*. Παρατηρεί επίσης ότι οι φόνοι τέτοιου είδους συμβαίνουν συνήθως σε κακοδιοικούμενες πόλεις. Θα μπορούσε όμως να συμβεί και σε χώρες, που δεν θα περίμενε κανείς και είναι πέραν πάσης προσδοκίας³. Εκφράζει τέλος την ευχή, να μην παραστεί ποτέ χρεία να τεθούν σε ισχύ όσοι νόμοι θεσμοθετήθηκαν από αδήριτη αναγκαιότητα⁴.

Από τις παραπάνω αναλύσεις συνάγεται ότι η σχέση του εγκλήματος και της τιμωρίας δεν είναι εύκολη και πολύ απλή υπόθεση, αφού κάθε αδίκημα είναι ταυτόχρονα εκούσιο και ακούσιο κάτω από διαφορετική οπτική γωνία. Έτσι για κάθε έγκλημα μπορεί κάποιος να αρθρώσει τεκμηριωμένα λόγο υπεράσπισης, όπως και αντίθετα, σε κάθε άνθρωπο, ο οποίος δεν έχει κατηγορηθεί, μπορεί να προσαφθεί κατηγορία για τις πράξεις ή τις παραλείψεις του, αφού ουδείς μένει αναμάρτητος. Η δικαιοσύνη έχει μια ταυτότητα και συνάμα μια ετερότητα. Αναφορικά με το μερίδιο ευθύνης, που αναλογεί στον εγκληματία, διαπιστώνεται το ταυτόν, ενώ στο βαθμό που αυτή βαρύνει τον άλλο, δηλαδή την κοινωνία και τον κόσμο ολόκληρο, έχουμε το έτερον. Το ταυτόν και το έτερον είναι δεμένα κατά άρρηκτο τρόπο μεταξύ τους και αποτελούν συστατικό στοιχείο της δικαιοσύνης.

1. ΠΛΑΤ., *Γοργ.*, 469a-b.

2. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, © 867c-e. *Πολιτικ.*, 294d-295a.

3. ΠΛΑΤ., *Νόμ.*, © 872d-873c.

4. *Αυτόθι*, © 880e.

